

**Cötkény – Magyarország
Utazás a jövőbe a természet, a társadalom
és a helyi gazdaság integrációjával**

**Vidékfejlesztés és környezet:
kezdeményezések, amelyek
megváltoztatják a jövőt**

**A Borsodi Mezőség kistérséget a konferencián képviselte:
Rodics Gergely program-koordinátor
Bodnár Mihály BNPI tájegységvezető**

Brüsszel, EU Parlament, „Natura 2000” konferencia 2002. dec. 12 - 13.

A Borsodi Mezőségről közreadott ajánlás nem hitelesített fordítása (ford. Rodics Gergely)

A Terület

A Cötkény Térségfejlesztő Szövetség kistérségi önkormányzati társulásként működik Borsod megyében, Magyarország északkeleti részén. Hat települést, 12.000 embert és 20.000 ha-t foglal magába. A terület legjellemzőbb vonása a pusztai vizes, erdős és más élőhelyek kiemelkedő természeti értéke. Területének egy része két nemzeti parkhoz (Hortobágyi, Bükki) tartozik, a fennmaradó hányad nagy része is úgynevezett Környezetileg Érzékeny Terület. A Borsodi Mezőség a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program mintatársége és a most készülő Tiszai vízgazdálkodást szabályozó Vásárhelyi tervben tervezett víztározó.

A 60-as és 80-as évek között a térség elvesztette lakosságának hozzávetőlegesen a felét, elsősorban a fiatalabb és képzetesebb családok elvándorlása miatt. A 90-es évek gazdasági krízise megállította, sőt visszafordította ezt a folyamatot.

A mezőgazdaság az elmúlt 10-15 évben válságba került. Jelenleg még mindig a szántóföldi gazdálkodás van túlsúlyban, amit monokultúrák, csökkent biológiai sokféleség és elavult termelési technológiák jellemeznek. A régebbi időkben állattenyésztés és változatos mezőgazdasági termények jellemezték a területet, amelyet környezeti szempontból fenntartható gazdálkodási módokkal állítottak elő.

A Tisza-tó és a folyó turisztikai szempontból kiváló alapot jelent a fenntartható turizmus számára. Falusi és agroturizmus, madármegfigyelés, vadászat, halászat a térség legfontosabb vonzerői. Emellett a helyi lakosság megőrizte számos hagyományát, szociális kapcsolatrendszerét és kulturális örökségeit.

A vidékfejlesztési folyamat kezdetei

A vidékfejlesztési elképzelések kialakulásának kezdete, és a térség regenerációját szervező szövetség kialakításának gondolata 1992-ig megy vissza. A Cötkény Térségfejlesztő Szövetség, Dél-Borsod Felemelkedéséért Egyesület megalakítására 1995-ben került sor, amely egyike lett az első hazai kistérség-fejlesztő szervezeteknek. Az egyesület tagságát hat települési önkormányzat, néhány helyi vállalkozás, nem-kormányzati (civil) szervezetek és magánszemélyek alkotják. A Szövetség a Bükki Nemzeti Parkkal együttműködve határozta meg a térség fejlesztésének három alapprioritását:

1. a magas természeti értékek megfelelő haszonvételének kialakítása és természeti értékek védelme
2. a térségben folytatható gazdasági tevékenységek biztosítsanak megfelelő életszínvonalat a térség lakói számára, megakadályozva ezzel a lakosság városokba irányuló elvándorlását
3. olyan gazdasági struktúra kialakítása, amely képes biztosítani a helyben képződő profit nagy részének a helyi lakossághoz kerülését

Cötkény, és ami mögötte van

A Borsodi Mezőség Hortobágyhoz hasonlítható szépségű tájait facsoportokkal tagolt tágas legelők, természetes tavak és holtágak jellemezik. A vizes élőhelyek kitűnő táplálkozó- és költőhelyet biztosítanak a vándormadarak számára, amelyek Afrika felől érkeznek, hogy a nyarat északabbra, akár Skandináviában töltsék. A térség további nevezetességének számítanak mezőgazdasági tájai, a pusztai élőhelyeken jellemző legeltető állattartásról. A múltban a természeti erőforrásokat harmonikusan hasznosító állattartás több mint 5 európai országot látott el kiváló minőségű marha- és juhhússal. A Tisza mentén élő lakosság bevételei elsősorban a halászatból és az állattenyésztésből származtak. Ezek a gazdálkodási formák képesek voltak biztosítani azt az egyensúlyt, amely a természet, a gazdaság és a lakosság számára egyaránt előnyös. Ez a tradicionális gazdálkodási forma jellemezte a Borsodi mezőséget sok-sok évszázadon keresztül.

A szocialista tervgazdálkodás alapvetően megváltoztatta ezt a rendszert. Az intenzív mezőgazdasági termelés és a magántulajdon erőltetett integrációja és államosítása a tájat is radikálisan átalakította:

Brüsszel, EU Parlament, „Natura 2000” konferencia 2002. dec. 12 - 13.

A Borsodi Mezőségről közreadott ajánlás nem hitelesített fordítása (ford. Rodics Gergely)

a terület vízrendezésével megindult annak káros mértékű kiszáradása, a vizes élőhelyekkel a hal- és madárpopulációk is eltűntek. Magyarország EU csatlakozásra való felkészülésével és a SAPARD előcsatlakozási pénzalap működése révén 1992-ben egy új megközelítésű stratégia kezdett kialakulni a terület rehabilitációja érdekében. A Cötkény Térségfejlesztő Szövetség megmozdította a kistérség társadalmát az új gazdaság-társadalmi jövőkép kialakítása érdekében, amely alapként szolgált a későbbi tervezési és fejlesztési folyamatok számára.

A Szövetség és a Bükki Nemzeti Park közösen álltak e fejlesztési és rehabilitációs folyamat élére. A WWF Magyarország támogatásával sikerült kiterjedt vizes élőhelyeket létrehozni a pusztában, a patakmedrekben elhelyezett kis záróműtárgyak (bukók és zsilipek) kialakítása útján. Mindez a parti madarak visszatérését eredményezte, és különös örömmel láttuk viszont Magyarország két endemikus halfaját, amelyek több, mint 30 évre eltűntek a területről. Néhány kiemelkedő értékű állatfaj: *Túzok* (*Otis tarda*), *Daru* (*Grus grus*), *Lápi póc* (*Umbra krameri*), *Réti csík* (*Misgurnus fossilis*) és a különleges ritkaságnak számító, Magyarországon csak itt élő *Háromcsíkos szöcskeegér* (*Sicista subtilis* trizona). A mezőgazdasági táj szintén átalakult. Nagy területekre visszatért a legeltető állattartás, amely ismét saját értékén hasznosítja az alacsonyabb termőképességű talajokat, amelyek a Szovjet rezsim idején az erőltetett szántóföldi használat miatt károsodtak. De mindezeknél is fontosabb, hogy a lassú de folyamatos változások láttán a helyi lakosság kezdi visszanyerni hitét abban, hogy megtalálhatják megélhetésüket táj hazájukban, a Borsodi mezőségekben.

Eredmények

A fejlesztési elképzelések a térség lakói között ismertté és elfogadottá váltak, ami megteremtette annak társadalmi beágyazottságát.

A helyi közösség kezdeményező szerepet vállal az őket érintő tervezési és fejlesztési munkák megvalósításában.

Vizes élőhelyek jöttek létre vízzáró műtárgyak megépítése révén, aminek eredményeként nemzetközi jelentőségű védett madárfajok tértek vissza a területre. A Túzok, a Vidra, ritka endemikus hal és kagylófajok találnak újra életteret e beavatkozások nyomán.

Új, a külterjes állattartásra alapozott gazdálkodási rendszer alakult ki, melynek végeredményeként több száz magyar szürke marha térhet majd vissza a pusztai legelőkre.

2002-ben **898.000 Euro támogatást kapott 52 helyi mezőgazdasági termelő** a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program keretében.

A falusi és agroturizmus kialakításának első lépései megtörténtek: fizető vendégszobák és kis motelek kerültek kialakításra és elkészült két csónakkikötő a Tisza folyó, illetve a Tisza tó partján.

A jövő kilátásai

A Cötkény Térségfejlesztő Szövetség együttműködésben a helyi közösségekkel rendkívül sikeresnek mutatkozott a kistérség alulról kezdeményezett jövőképe kialakításában. Ugyanakkor e tervek megvalósítása - az elért eredmények ellenére - komoly késedelmet szenved a fejlesztési források elmaradása miatt. Amennyiben a központi kormányzat és az Európai Unió strukturális támogatásai a jövőben sem jutnak el a kistérségi szintre, a helyi lakosság nem lesz képes a kistérség erőforrásainak és lehetőségeinek kiaknázására. Fennáll a veszélye az elmúlt évtizedekre jellemző szociális és ökológiai degradáció újbóli megindulásának. A külső források késleltetett megérkezése akár a jelenlegi (a programozásból és az alulról kezdeményezett fejlesztésekből fakadó) előnyös lélektani helyzet elvesztését is eredményezheti. A meglévő társadalmi hálózatok, a nehezen kialakult együttműködési készség veszélybe kerülhet a fejlesztésekbe vetett bizalom elvesztése miatt.

További veszélyforrást jelentenek a külső spekulatív célú tőkebefektetések. A probléma lényege az, hogy a fejlesztések következtében felértékelődött területen az erőforrások haszonvétele a helyi lakosság kezéből kikerül, ugyanakkor a térség hátrányainak terheit továbbra is ők viselik.

E veszély meglétét jelzi az is, hogy a helyi erőforrások és termelőeszközök jelentős része (nagy földterületek, gazdasági épületek, stb.) már most nem helyben lakó magyar vagy külföldi befektetők kezében van.

Brüsszel, EU Parlament, „Natura 2000” konferencia 2002. dec. 12 - 13.

A Borsodi Mezőségről közreadott ajánlás nem hitelesített fordítása (ford. Rodics Gergely)

A természeti értékek veszélybe kerülését jelentheti az, ha a mezőgazdasági termelés idegen kézbe kerülésével nem lesz mód megakadályozni a termelés intenzifikálódását, az erőforrások fenntartható használatát. A mezőgazdasági területekből több ezer hektár állami tulajdonban van, míg a fennmaradó rész szétaprózott tulajdonosi struktúrában a helyi lakók tulajdona változatos termékekkel. A magyar környezetvédelmi jogi szabályozás, valamint a Bükk Nemzeti Park által alkalmazott területhasználati megszorítások pillanatnyilag biztosítani tudják az intenzív termelés távolmaradását, mindez azonban veszélybe kerül, ha a területek olyan kis számú nagygazdaság tulajdonába kerülnek, amelyek képesek a jogi szabályozást elmozdítani az intenzív termelés könnyítése irányába.

A program Európai Unió vonatkozásai

A Cötkény Térségfejlesztő Szövetség által alkalmazott fejlesztési módszertan a fenntartható vidékfejlesztés szempontrendszerével tökéletes összhangban van:

Célja a sokfunkciós vidéki gazdasági modell kialakítása, kiemelt hangsúlyt fektetve a multifunkcionális mezőgazdasági termelésre (az élelmiszertermelés mellett energia- és ipari növények termelése, élelmiszeripari feldolgozás).

- A társadalmi, gazdasági és környezeti célok egymással összeegyeztetett módon jelennek meg.
- A megvalósítás legfontosabb szereplői a helyi lakosok, ami által hosszú távon biztosított a helyi közösségek megfelelő életszínvonala.
- A fejlesztési célok megfogalmazása alulról kezdeményezett.

A jelenlegi EU és nemzeti támogatások a mezőgazdaság és vidékfejlesztés területén inkább növelik, semmint csökkentenék a természetvédelem és a talajvédelem kulcsproblémáit. A magyar Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program támogatásai ugyan 2002. óta megjelentek a térségben, ugyanakkor az Európai Unió mezőgazdasági illetve környezetvédelmi forrásai nem jutottak el a programhoz. Kulcsfontosságú feladat, hogy képzési, nyilvánosság-növelő és intézményfejlesztési forrásokkal is segítse elő az Európai Unió az agrár-környezetvédelmi és más környezeti támogatási programok kis mértékű kihasználtságának növelését a csatlakozás előtt álló országokban, kiemelten pedig Magyarországon.

Végül fontos hangsúlyozni, hogy a perifériális és gazdaságilag elmaradottabb térségekben a mezőgazdasági termelési struktúra átalakításakor a környezeti, gazdasági és szociális célok egymást kölcsönösen támogatva kell érvényesülniük.

Kapcsolat

Sárvári Attila
programmenedzser
H-3464 Tiszavalk, Templom u. 2.
cotkeny@axelero.hu
T: 30/2 487 587; 49/539 002

Rodics Gergely
külső tanácsadó
H-1121 Budapest, Ordas u. 6.
kakaduk@freemail.hu
T: 30/269 14 25

Szerkesztette és közreadta:

Szerző:
Ellen Townsend - WWF Európai Politikai Osztály

Szerkesztő:
Elizabeth Guttenstein - WWF Európai Politikai Osztály

**WWF célja:
a Földgolyó természeti állapotában
tapasztalható romlás megállítása**

WWF Európai Politikai Osztály

Elizabeth Guttenstein
Mezőgazdaság és Vidékfejlesztés

Avenue de Tervuen 36 Box 12
1040 Brussels
Belgium

Tel: +32 2 740 0924
Fax: + 32 2 743 8819
www.panda.org/epo
email: eguttenstein@wwfepo.org